

СИСТЕМА ВОКАЛЬНИХ УМІНЬ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

В статье рассматривается профессиональная подготовка будущего учителя музыки с точки зрения развития его певческого голоса через систему вокальных учений. Формирование системы вокальных умений составляет наиболее актуальную проблему в музыкальном образовании. Важным аспектом исследуемой проблемы является разработка конкретной системы профессиональной подготовки будущих учителей музыки.

Ключевые слова: вокальные умения, профессиональная подготовка, певческий голос.

The article considers the training of the future teacher muzyky terms of the development of his singing voice through the vocal exercises. Formation of vocal skills is the most pressing problem in music education. An important aspect of the research problem is the development of a specific system of training of future music teachers.

Keywords: vocal skills, training, singing voice.

У сучасних умовах реформування українського суспільства вища школа має забезпечити такий процес професійної підготовки, в якому майбутній учитель, пізнаючи нескінченну багатогранність педагогічної діяльності, постійно відчував би себе причетним до загальнолюдських цінностей і потреб, здатним забезпечити творче позитивне перетворення життєвого середовища, гармонізувати міжособистісні стосунки і відносини. В стадії реформування знаходиться також і мистецька вища освіта.

Аналіз рівня підготовки вчителя дозволяє сьогодні зробити висновок про те, що найактуальнішою проблемою сучасної освіти в Україні є формування професійних якостей майбутніх педагогів, формування їхньої професійної компетенції. Важливим аспектом підготовки майбутнього вчителя музики є формування вокальних умінь та навичок, адже саме від рівня вокальної підготовки, розуміння педагогічної спрямованості вокального репертуару, знання вокальної методики часто залежить успіх проведення музичних занять, зокрема у загальноосвітніх школах.

Специфіка вокальної підготовки майбутніх учителів музики розглядалася науковцями в різних аспектах: методика вокального співу з позицій професійного виконавства (Л. Дмитрієв, М. Микиша, В. Морозов, В. Юшманов та ін.); методика підготовки до співацької роботи вчителів та школярів (А. Менабені, Д. Огороднов, Г. Струве, Г. Стулова, Ю. Юцевич та ін.) та роботи присвячені загальним питанням вокальної підготовки майбутніх учителів музики (О. Баженова, К. Барвінська, В. Ємельянов, О. Плеханова, А. Філіппов та ін.). Крім того, детально розроблені питання оволодіння вокальною виконавською технікою (Н. Гребенюк, В.Ємельянов, Л.Дмитрієв, К.Матвєєва, А.Менабені, А.Саркісян, а також Гу Юй Мей, Вей Лімін, У Лін Фень, Чжен Сяо Ін, Чжоу Чжен Сун), відпрацьовані методи та прийоми формування вокальних умінь та навичок.

Процеси державного відродження України обумовлюють гостру необхідність духовного оновлення суспільства, у зв'язку з чим зростає значення професійної підготовки фахівця. Але без професійних знань, умінь та навичок, які передбачають наявність гарного голосу, слуху, артистизму та інших якостей, неможливо бути кваліфікованим фахівцем. Завданням майбутнього вчителя музики – виховання педагогічного навчального закладу є не тільки володіння власним голосом, а й виховання голосу дітей, здатності відчувати процеси, що відбуваються в їх голосовому апараті під час фонації. Готуватись до реалізації цього завдання майбутній учитель музики мусить на всіх заняттях, зокрема, хорових, диригентських, сольфеджіо, хорознавства, однак, насамперед – на заняттях з вокалу.

Одним із завдань музично-естетичної освіти студентів є формування співацького голосу, оскільки спів це основний засіб активного прилучення їх до світу музичного мистецтва, та один з основних видів музичної діяльності на уроках музики в

загальноосвітній школі. Навчати дитину правильно співати – найскладніша ділянка роботи вчителя, оскільки мова йде про «живий» інструмент – голос. Тому головним завданням індивідуальної вокальної підготовки майбутнього вчителя музики є володіння власним голосом на рівні високого усвідомлення технології співацького процесу. Адже голос учителя є не тільки його основним інструментом, а й могутнім фактором безпосереднього впливу на формування дитячих голосів: як учитель співає, так співають і учні. Він повинен бути обізнаним в теорії та методиці викладання вокалу, уміти аналізувати стан учнівського колективу і окремих співаків, знаходити методично вірні прийоми і засоби розвитку голосу школярів.

Оскільки наше дослідження має педагогічну спрямованість, нам би хотілося звернути увагу на те, що в музично-педагогічній науці формування системи вокальних умінь становить найбільш актуальну проблему, бо утворення даної системи – одна з цілей музичної освіти.

Різним аспектом вокальної роботи присвячені дослідження педагогів-вокалістів, а саме: О.С.Соболев створив мовленеві вправи, які необхідно використовувати у процесі роботи над співацьким голосом; В.В.Ємельянов розробив фенопедичні вправи для стимуляції голосового апарату; Ю.Е.Юцевич розкрив структуру індивідуальної вокальної підготовки учителя музики та формування вокального голосу.

Говорячи про вокальну підготовку майбутніх вчителів музики, слід, перш за все, розглянути питання про те, що знаходиться в центрі цієї підготовки, на що слід звертати увагу.

Кожен студент під час роботи виступає для викладача об'єктом спостереження усіх його можливостей на всіх етапах цього розвитку. Тільки індивідуальний підхід до студента дає міцну основу для своєчасного використання тих чи інших педагогічних прийомів, які сприяють співацькій майстерності, яка полягає не у нав'язуванні своїх методів, а в терпеливому систематичному творенні сприятливого ґрунту для свідомого, завжди критичного їх сприйняття.

На початку кожного заняття необхідно мобілізувати увагу студента, викликати в ньому відчуття бадьорості й віри у свої сили. Взагалі, слід остерігатися інертності студента на заняттях, бо цей стан згодом може увійти у звичку і навіть передатися самому педагогові. У таких випадках треба довести до свідомості студента, що він своїм зниженим настроєм викликає у педагога зниження енергії. Не слід, прагнучи активізувати увагу студента, створювати атмосферу поспіху, метушні. Педагогові необхідно враховувати можливості сприйняття студента і не приголомшувати його великою кількістю методичних вказівок на даному уроці.

Одним з перших і найважливіших моментів роботи педагога над звукоутворенням у студента є спостереження процесу дихання як однієї з головних умов правильного утворення професіонального співацького звука. Засвоєння особливостей співацького дихання і формування автоматизму навичок відбувається шляхом виконання спеціальних вправ. Частина цих вправ, спрямованих на розвиток дихального механізму, фіксує увагу на розвитку основних дихальних рухів – вдиху, затримки дихання, видиху. На початковому етапі важливим є фіксування студентом особливостей роботи дихального апарату під час співу, уміння аналізувати власні дихальні відчуття, для того щоб контролювати голосоутворення.

Але необхідно підкреслити, що на першому уроці це повинно бути поки що лише спостереженням і ні в якому разі не керуванням, тому що дихання студента внаслідок хвилювання може бути не характерним для нього. Навіть у випадках неправильного дихання краще продовжити процес спостереження на два-три уроки, щоб дати студентові можливість виявити спосіб свого робочого дихання на різноманітних звукових комбінаціях, в коротких і довгих вправах, на одному диханні і в спокійному стані.

Якщо викладач організує навчальний процес, впливаючи на спів через дихання, то дихальні відчуття від м'язів, що працюють формуватимуться досить досконало і стануть основним засобом внутрішнього контролю якості голосоутворення. Проте співацький процес може формуватись і без спрямування уваги студента на вдих і видих. Скоординувати роботу

голосового апарату можна за допомогою прийомів, пов'язаних із діями гортані або артикуляційного апарату тощо. Незважаючи на те, що співацьке дихання діє у чіткій координації з усіма органами голосового апарату в процесі співу, не варто відмовлятися від спеціальних вправ без звуку, спрямованих на розвиток дихальних м'язів – черевного преса, діафрагми, міжреберної мускулатури тощо.

У вправах для розвитку голосу слід дотримуватися принципу суворої послідовності: від вправ у повільному, спокійному темпі – до більш рухливих, від вправ, які охоплюють обмежену ділянку діапазону, де ноти звучать без напруження, - до вправ по всьому наявному в даний період діапазону, утримуючись, однак, від крайніх його меж; від вправ на витримування вокальної лінії на одній зручній голосній до комбінування голосних з приголосними; від застосування незначної сили звука до нормальної його сили. При повторенні у вправах одного якогось малюнка слід намагатися витримувати закономірні паузи між повтореннями для виховання в студентів почуття музичально-художньої міри і ніби «внутрішнього пульсу». Кожна нова вправа має бути запропонована студентові лагідно, неквапливо, зв'язано, наспівно і неодмінно в тому темпі, в якому бажано почути її від студента.

Після кожної вправи, щоб підтримати музичний настрій студента і для короткого перепочинку між вправами, можна рекомендувати проспівати уривки з романсів, арій, які по можливості вводять у характер нової пропонованої вправи. Вказані вправи на ділянці діапазону, які найбільш вільно і природно звучать, звичайно передують співанню вокалізів, що їх склали М.Глінка, О.Варламов, Д.Аспелунд, Ж.Дюпре та ін. Співання вправ на подолання тих або інших недоліків, а також співання вокалізів не повинно стомлювати студента і цим заважати виконанню художніх творів. Тому доцільніше на уроці давати технічні вправи, але робота над технікою не може мати самодостатнього значення. Вокальні технічні вправи за своїм характером не повинні бути формальною гімнастикою голосового апарата, без гармонійного поєднання з метою виразного, художнього виконання.

Досвід роботи показує, що одним з основних недоліків наших студентів є потяг до звукоутворення на «низькій позиції». Однак робота над опануванням високого звучання з вичерпним використанням верхніх резонаторів має проводитися з максимальною обережністю; потрібен індивідуальний підхід до голосового апарата студента з врахуванням диспропорції його складників (глибина піднебіння, будова щелепи та ін.).

Виховання голосу в галузі розвитку його технічних можливостей, подальшого розширення діапазону і збагачення тембру проходило б значно легше, якби молоді люди, які вступають до педагогічного навчального закладу, завжди мали середню музичну освіту. На жаль, педагогам вокалу у багатьох випадках нерідко доводиться працювати зі студентами, які приймаються без належної підготовки, тому необхідно значну кількість часу присвячувати виправленню досить істотних недоліків у галузі звукоутворення. Затиснена гортань, недостатня опора звука або перевантажене дихання, носовий звук, неточна інтонація та ін. – всі ці недоліки тією або іншою мірою можуть бути наявними і в студентів з дуже цінними голосами. Щоб позбутися цих недоліків, з метою формування певних навичок та умінь основним навчальним музичним матеріалом повинні бути цілеспрямовані вправи, які виконуються шляхом багаторазового повторення чітко визначених ідей.

Вся історія практичного вокального навчання свідчить про те, що вокальні уміння засвоюються і закріплюються насамперед під час виконання вправ. У практиці вокального навчання широко відомі «Школа співу для сопрано» та «Вправи для вирівнювання та удосконалення гнучкості голосу» М.Глінки, збірки вправ М.Владимирової, П.Віардо-Гарсія, А.Нежданової та інших. Найбільш зручними та доступними для навчання майбутніх учителів музики можна вважати добірки вправ А.Менабени [1] та вправи, систематизовані й упорядковані Л.Дмитрієвим [2], де викладач знайде не тільки музичний текст вправ, а й методичні вказівки щодо їх використання.

Застосовуючи спеціальні вокальні вправи, необхідно дотримуватися основних педагогічних умов, а саме: використовувати певні вправи слід тоді, коли поставлена чітка конкретна мета. Викладач мусить добре знати, чому він пропонує, а студент – розуміти, для чого виконує конкретну вправу, яким є кінцевий результат, очікуваний від вправлення.

Вправ «взагалі» для студента не повинно бути, оскільки тоді для їх сприймання та реалізації відсутня мотивація, і вони перетворюються на «сухе» беззмістовне тренування, від якого буде мало користі. Процес досягнення мети має знаходитись під двостороннім контролем викладача та студента. Вимога подвійного контролю підвищується, коли в студента відбувається формування активного рівня вокального слуху.

Вокальні вправи, які використовуються в навчальному процесі, мають бути індивідуально спрямованими, їх вибір має виходити з особливостей сприймання, слухових уявлень, типології вищої нервової діяльності, темпераменту, стану голосового апарату та загалом здоров'я кожного студента, оскільки ці всі фактори впливають на засвоєння і виконання вправ.

Таким чином, підкреслюємо, що головною метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і музичних здібностей, виховання високих духовних якостей, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу. Велика роль у цьому процесі належить вчителю музики, адже школа й учителі повинні формувати особистість відповідно до вимог сьогодення. Головне завдання професійної підготовки майбутнього вчителя музики полягає у створенні необхідної системи вокальних умінь на рівні високого усвідомлення технології співацького процесу.

Література

1. Менабени А.Г. Специфика индивидуальной вокальной подготовки учителя музыки общеобразовательной школы: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики» /А.Г.Менабени. — М., 1972. — 20 с.
2. Дмитриев Л.Б. Вопросы вокальной педагогики: [сб. ст.] /под ред. Л.Б.Дмитриева. — М.: Музыка, 1976. — Вып. 5. — 1976. — 262 [1] с.
3. Юцевич Ю.Є. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу: навч.-метод. посіб. /Юрій Євгенович Юцевич; ін-т змісту і методу навчання. — К., 1998. — 158, [1] с.

УДК-372.878:7.071.4

Зайцева А.В.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН ДО ТВОРЧОЇ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ У МУЗИЧНО- ФАХОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено дослідженню готовності майбутніх учителів мистецьких дисциплін до творчої самопрезентації у музично-фаховій діяльності. Автором пропонуються методичні аспекти вирішення даної проблеми з метою формування цілісності особистісно-творчої позиції студента.

Ключові слова: *готовність, творча самопрезентація, особистісно-творча позиція.*

Статья посвящена исследованию готовности будущих учителей музыки к творческой самопрезентации в музыкально-исполнительской деятельности. Автором предлагаются методические аспекты решения данной проблемы с целью формирования целостной личностно-творческой позиции студента.

Ключевые слова: *готовность, творческая самопрезентация, методические аспекты, целостная личностно-творческая позиция.*

This article is devoted to the actual problem of forming reading of the future music teacher's of the creative self-presentation in the process of the performer activity. Author proposed methodic aspects solutions this problem with a view to development holistic personality creative position students.

Key words: *reading, self-presentation, methodic aspects, holistic personality creative position.*